1. konference České asociace kognitivní lingvistiky

21.–22. 11. 2019

Filozofická fakulta UK, Praha

1st Conference of the Czech Association for Language and Cognition

21 and 22 November 2019

Faculty of Arts, Charles University, Prague

CALC-1

Česká asociace kognitivní lingvistiky 2019
http:/calc.ff.cuni.cz

Sazba: Jakub Jehlička
Fotografie na obálce: © Luke Lawreszuk

Za obsah odpovídají autoři.

Obsah

Program – čtvrtek 21. 11. ii
Program – pátek 22. 11. iii

Plenární přednášky **1**
Flexe a neflexe jazyka a vytváření obrazu (image-representation) v diskursu (*Masako Fidler*) 2
Kam s nimi? Diskurzní a pragmatické částice v konstrukčních sítích (*Mirjam Fried*) . . . 4
Vid stejný a jiný: španělština a ruština (*Laura A. Janda, Antonio Fábregas*) 5

Abstrakty **7**
Metaphors we learn by: introducing the Corpus Comenius (CorCo) of learning metaphors (*Róbert Bohát*) 8
Retention of surface linguistic information during reading: An eye-tracking study comparing L1 and L2 German readers (*Denisa Bordag, Andreas Opitz, Max Polter, Michael Meng*) 10
Zpochybnění hranice mezi přírodou a kulturou na příkladu knih Terryho Pratchetta o Toničce Bolavé (*Tereza Dědinová*) 12
Syntaktický priming v českom jazyku (*Maroš Filip*) 13
Kognitivistika v překladatelském procesu (*Zbyněk Fišer*) 14
Na pomezí syntaxe a zvuku ve spontánní řeči: předběžná zjištění (*Mirjam Fried, Pavel Machač*) 15
Bilingvismus u dítěte s Downovým syndromem (*Kamila Homolková*) 16
Neporozumění větám se slepou kolejí v češtině (*Jan Chromý*) 18
Vizualizace učiva kauzativa japonštiny a vizuální gramotnost (*Kaoru Ishida*) 19
On categorization and similative demonstratives: the case of *takový* (*Markéta Janebová, Michaela Martinková*) 20
Komparace užití komunikačních gest u afatiků a kontrolních osob (*Martin Janečka*) 22
Kognitivně pojatá subjektivita a španělské futurum (*Dana Kratochvílová*) 23
Profilování obrazu světa z frazeologické materiálové základny (*Michaela Křivancová*) . . . 24
Dvojslovnost vs. jednoslovnost překladu jako faktor zpracování kompozit v cizím jazyce (*Adam Kříž, Denisa Bordag*) 26
Smyslová představa mezi textem, čtenářem a jeho okolím (*Anežka Kuzmičová*) 27
Jmenná flexe v češtině: životnost, rod a gramatické profily (*Michal Láznička*) 28
Empirický výzkum stupňování „nestupňovatelných“ adjektiv v češtině (*Eva Lehečková, Tomáš Doischer, Jakub Jehlička, Martina Vokáčová*) 29
Iconicity Across Languages(?): A Multiple-Parallel-Text Approach (*Wei-lun Lu*) 31
Morphological richness account jako teorie (ne)vysvětlující jazykové projevy předškolních dětí s vývojovou dysfázií (*Klára Matiasovitsová, Filip Smolík*) 32
Concept “struggle” in the political discourse in the Czech Republic and Russia (*Ekaterina Rycheva*) 33

Program – čtvrtek 21. 11.

9.00–9.25	registrace a káva	
9.25–9.30	zahájení	
9.30–10.30	plenární přednáška:	Laura Janda: *Vid stejný a jiný: španělština a ruština*
10.30–11.00	káva	
11:00–12.30	sekce I: gramatická analýza I	
	11.00–11.30	Dana Kratochvílová: *Kognitivně pojatá subjektivita a španělské futurum*
	11.30–12.00	Markéta Janebová – Michaela Martinková: *On catego-rization and similative demonstratives: the case of takový*
	12.00–12.30	Michal Láznička: *Jmenná flexe v češtině: životnost, rod a gramatické profily*
12.30–14.00	přestávka na oběd	
14.00–16.00	sekce II: kultura, literatura a didaktika	
	14.00–14.30	Zbyněk Fišer: *Kognitivistika v překladatelském procesu*
	14.30–15.00	Tereza Dědinová: *Zpochybnění hranice mezi přírodou a kulturou na příkladu knih Terryho Pratchetta o Toničce Bolavé*
	15.00–15.30	Michaela Křivancová: *Profilování obrazu světa z frazeologické materiálové základny*
	15.30–16.00	Róbert Bohát: *Metaphors we learn by: introducing the Corpus Comenius (CorCo) of learning metaphors*
16.00–16.30	káva	
16.30–18.00	sekce III: jazykové poruchy a osvojování L1	
	16.30–17.00	Martin Janečka: *Komparace užití komunikačních gest u afatiků a kontrolních osob*
	17.00–17.30	Kamila Homolková: *Bilingvismus u dítěte s Downovým syndromem*
	17.30–18.00	Klára Matiasovitsová – Filip Smolík: *Morphological richness account jako teorie (ne)vysvětlující jazykové projevy předškolních dětí s vývojovou dysfázií*
18.15–19.15	plenární přednáška:	Mirjam Fried: *„Kam s nimi? Diskurzní a pragmatické částice v konstrukčních sítích"*
19.15–20.00	valná hromada CALC	
20.15–	večeře	

Program – pátek 22. 11.

9.30–10.30	plenární přednáška:	Masako Fidler: *Flexe a neflexe jazyka a vytváření obrazu (image-representation) v diskursu*
10.30–11.00	káva	
11:00–12.30	sekce IV: diskurz	
	11.00–11.30	Wei-lun Lu: *Iconicity Across Languages(?): A Multiple-Parallel-Text Approach*
	11.30–12.00	Anežka Kuzmičová: *Mental imagery between text, reader, and reading environment*
	12.00–12.30	Ekaterina Rycheva: *Concept STRUGGLE in the policital discourse in the Czech Republic and Russia*
12.30–13.30	přestávka na oběd	
13.30–15.30	sekce V: kognitivní zpracovávání jazyka	
	13.30–14.00	Jan Chromý: *Neporozumění větám se slepou kolejí v češtině*
	14.00–14.30	Maroš Filip: *Syntaktický priming v českom jazyku*
	14.30–15.00	Adam Kříž – Denisa Bordag: *Dvojslovnost vs. jednoslovnost překladu jako faktor zpracování kompozit v cizím jazyce*
	15.00–15.30	Denisa Bordag – Andreas Opitz – Max Polter – Michael Meng: *Retention of surface linguistic information during reading: An eye-tracking study comparing L1 and L2 German readers*
15.30–16.00	káva	
16.00–17.30	sekce VI: gramatická analýza II	
	16.00–16.30	Kaoru Ishida: *Vizualizace učiva kauzativa japonštiny a vizuální gramotnost*
	16.30–17.00	Mirjam Fried – Pavel Machač: *Na pomezí syntaxe a zvuku ve spontánní řeči: předběžná zjištění*
	17.00–17.30	Eva Lehečková – Tomáš Doischer – Jakub Jehlička – Martina Vokáčová: *Empirický výzkum stupňování „nestupňovatelných“ adjektiv v češtině*
17.30	zakončení	

Plenární přednášky

Flexe a neflexe jazyka a vytváření obrazu (image-representation) v diskursu

Masako Fidler
Brown University, Providence, RI
<masako_fidler@brown.edu>

Jedním z úkolů diskursních analytiků je popsat způsob reprezentace dějů a jejich aktérů: jak důsledně, explicitně či implicitně jsou zobrazena individua a události a jak vzniklá image může působit na adresáta-čtenáře-posluchače. Tento příspěvek si klade za cíl poukázat na přínos flexe na studium diskursu v rámci kognitivně-diskursní analýzy, specificky pak na roli, kterou ve vytváření diskursního obrazu flexe hraje.

V „mainstreamové" škole diskursu, která dominantně pracuje s anglickými daty, jsou gramatické rysy většinou považovány za součást stylu či registru (Biber, 1988). Např. osobní zájmena typu *I* a *you* patří do skupiny „funkčních slov", která odráží míru interaktivnosti („involved" conversation (108)). Tyto jazykové prostředky jsou popsány na obecnější úrovni komunikace a jsou tedy „mimo radar" pro analýzu zkoumající charakteristiku diskursu (cf. Egbert & Biber, 2019, s. 95–96). Jasnou hranici mezi „čistě funkčními slovy" (jako osobní zájmena, číslovky a předložky) a jinými (lexikálně „bohatšími") slovy lze snáz vymezit, když se zkoumá jazyk téměř bez flektivních charakteristik než při analýze flektivního jazyka jako čeština, ve které jsou gramatické ukazatelé nezbytnou součástí textu.

Skutečností je, že použití flektivních charakteristik v kvantitativní korpusové analýze umožňuje změřit dekomponovatelnost (*decompositionality*) dějů (Fidler & Cvrček, 2019), tj. do jaké míry jsou rozlišitelní účastníci dějů. Příklady čerpáme z analýzy prezidentských projevů z různých historických období (Fidler & Cvrček, 2019): gramatické rysy přispívají k charakterizaci diskusní tendence řečníků, zvláště jejich zamlžování zodpovědné osoby děje. Pádové koncovky též implicitně naznačují vzájemné vztahy mezi aktéry dějů a z těchto vztahů vyplývající další nedořečený narativ (např. implicitní ospravedlňování akcí). Když je např. stát prominentně zobrazen jako oběť (v dativu) a politický lídr jako silný agens (v nominativu), narativ zdánlivě ospravedlňuje vůdčí roli politika jako zachránce státu. Ukázkou tohoto jevu je analýza textů z webového portálu *Sputnik.cz* (Fidler & Cvrček, 2018, Cvrček & Fidler, 2019) poskytující „alternativní názory". Pro analýzu politických textů je použita „keymorph analysis" (KMA) (Fidler & Cvrček, 2019), rozšířená verze již existující metody keyword analysis (KWA) (Scott, 2013, Scott & Tribble, 2006) užívané v rámci korpusové lingvistiky. Ústředním principem klíčovosti (*keyness*) je kognitivní pojem kontrastu mezi profilem a základem (*profile and base*) (Langacker, 1987). Aplikujeme představu o významu pádů dle Jandové (Janda, 1993) a Jandové a Clancyho (Janda & Clancy, 2006). Jako ilustrace *ne*flexe v diskursu se pak uvádí slovní druhy, které inherentně neobsahují žádné flektivní informace (onomatopoie) a jejich užití k emocionálnímu a impresionistickému ovlivňování adresáta bez specifikace aktérů dějů (Fidler, 2019).

Studie flektivních jazyků naznačuje, že zdánlivé rozdělení slov na funkční a ostatní („plnovýznamová") slova je třeba znovu důkladněji přehodnotit. Zatímco se publicistika a společenské vědy soustřeďují na kontrolu obsahu textu (např. na odhalení fakenews), diskursně-kognitivní analýza má potenciál poskytovat náměty k přemýšlení o implicitních a opakujících se tendencích, a o tom, jak se vytváří image v diskursu nezávisle na momentálním tématu. Flexe tak může být relevantní i mimo lingvistiku, např. na zkoumání argumentačního „spinu" v textech.

Bibliografie

Biber, D. (1988): *Variation across Speech and Writing.* Cambrige: Cambridge University Press.

Cvrček, V. & Fidler, M. (2019): More than keywords: Discourse prominence analysis of the Russian web portal Sputnik Czech Republic. In M. Berrocal & M. Salamurović (Eds.), *Political Discourse in Central, Eastern and Balkan Europe* (pp. 93–117). Amsterdam: Benjamins.

Egbert, J. & Biber, D. (2019): Incorporatinig text dispersion into keyword analyses. *Corpora 14*(1), 77–104.

Fidler, M. (2019): The power of ‚not saying who' in Czech onomatopoeia. In K. Akita & P. Pardeshi (Eds.), *Ideophones, Mimetics and Expressives* (pp. 199–227). Amsterdam: Benjamins.

Fidler, M. & Cvrček, V. (2018). Going beyond „aboutness": a quantitative analysis of Sputnik Czech Republic. In M. Fidler, & V. Cvrček (Eds.), *Taming the Corpus: From Inflection and Lexis to Interpretation* (s. 195–225). Cham: Springer.

Fidler, M. & Cvrček, V. (2019). Keymorph analysis, or how morphosyntax informs discourse, *Corpus Linguistics and Linguistic Theory, 15*(1), 39–70.

Janda, L. A. (1993). The shape of the indirect object in Central and Eastern Europe. *The Slavic and East European Journal, 37*(4), 533–563.

Janda, L. A. & Clancy, S. J. (2006). The Case Book for Czech. Bloomington, IN: Slavica.

Langacker, R. W. (1987): *Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1 Theoretical Prerequisites.* Stanford, CA: Stanford University Press.

Scott, M. (2013). *WordSmith tools manual.* Version 7.0. Liverpool: Lexical Analysis Software http://www.lexically.net/downloads. Accessed 29 Sept 2018.

Scott, M., & Tribble, C. (2006). *Textual Patterns: Keyword and Corpus Analysis in Language Education.* Amsterdam: John Benjamins.

Kam s nimi? Diskurzní a pragmatické částice v konstrukčních sítích

Mirjam Fried
Univerzita Karlova, Praha
<mirjam.fried@ff.cuni.cz>

Chceme-li adekvátně zachytit gramatickou organizaci charakteristickou pro spontánně produkovanou komunikaci, musíme se kromě jiného vyrovnat s řadou jazykových prostředků, které odkazují na kontextové, postojové a jinak diskurzně motivované gramatické vzorce, které patří k jazykové vybavenosti mluvčích. S využitím materiálu z mluveného korpusu řady ORAL chci ukázat, že (i) takové prostředky se mohou rekrutovat z diskurzně neutrálních morfosyntaktických jednotek, (ii) představují svébytné gramatické vzorce postavené na souvýskytu specifických kombinací rysů a (iii) jako takové mají přirozené místo v širších konstrukčních sítích na základě různě silně sdílených vlastností. Jako východisko pro teoretické úvahy, k nimž tato pozorování vedou, použiji soubor dativních zájmen (tradičně nepříliš výstižně označované jako dativ etický) vyjadřujících interpersonální vztahy a/nebo metatextové komentáře, na jejichž podobě a chování ve spontánních interakcích můžeme vystopovat postupnou proměnu – funkční, distribuční a ve výsledku kategoriální – z původní propoziční funkce.

Ze systematického rozboru těchto dativů (Fried, 2011, 2015, 2019) vyplývá, že dohromady představují soubor příbuzných vzorců, jejichž odlišné funkce a distribuce souvisí s rozdílem v osobě (1. vs 2.) a čísle (sg. vs pl.), a do jejichž funkčního rozpětí patří označování subjektivně vyhodnocené informační hodnoty pro konverzační partnery, signalizování evidenciality, vyjádření citového zaujetí mluvčího a signalizace solidarity. Výsledkem je reorganizace formálních, sémantických a diskurzních rysů původních dativů a vznik nových jednotek – interakčních dativů – které pak svou povahou už přesahují do funkčního prostoru diskurzních a pragmatických částic. Mají status gramatických konstrukcí, ovšem vztažených k určitým typům komunikačních situací a vztahů mezi mluvčím a adresátem.

V teoretické rovině se v přednášce zaměřuji na otázku, jaké diskurzní kategorie jsou pro popis těchto částic relevantní a jak je lze zorganizovat do koherentních souborů definičních rysů každé konstrukce tak, aby zřetelně vyplynuly jak sdílené, tak individuálně odlišné vlastnosti každého vzorce. Tyto úvahy pak vedou i k širší teoretické otázce, totiž jaký druh síťování nejlépe odpovídá charakteru vztahů mezi jednotlivými typy dativů – sémantických i interakčních. Pokusím se ukázat, že jako výstižnější se jeví překrývání v kontinuálním funkčním prostoru na způsob mentálních map (v duchu Crofta, 2001) než struktury s hierarchicky uspořádanými dědičnými vztahy.

Literatura

Croft, W. (2001). *Radical Construction Grammar. Syntactic Theory in Typological perspective.* Oxford: Oxford University Press.

Fried, M. (2011). The notion of affectedness in expressing interpersonal functions. In M. Grygiel & L. A. Janda (Eds.), *Slavic Linguistics in a Cognitive Framework* (pp. 121–143). Frankfurt am Main: Peter Lang.

Fried, M. (2015). Evidentiality, mirativity, and epistemicity in speaker-centered interactional datives. Plenary talk at the *Thirteenth International Cognitive Linguistics Conference* (ICLC13), Newcastle, Great Britain.

Fried, M. (2019). Interakční dativ v konverzační češtině. In J. Hoffmannová et al. (Eds.), *Syntax mluvené češtiny* (pp. 219–245). Praha: Academia.

Vid stejný a jiný: španělština a ruština

Laura A. Janda, Antonio Fábregas
University of Tromsø
<laura.janda@uit.no>

Španělština i ruština rozlišují mezi perfektivností a imperfektivností, v některých případech však mají oba jazyky vzhledem k této kategorii opačné tendence. To ukazuje, že kategorie vidu je napříč jazyky variabilní a že jsou všechny gramatické kategorie do určité míry jazykově specifické, jak píše Croft (2001, Kapitola 1; v kontextu vidu viz 2012, s. 127). V našem příspěvku ukážeme výrazný rozdíl v „myšlení pro mluvení" (Slobin, 1996), který se týká konceptualizace času v obou zmíněných jazycích.

V naší studii (Janda & Fábregas, 2019) jsme se soustředili na situace, v nichž španělština užívá perfektivum a které jsou zároveň do ruštiny překládány s využitím imperfektiv. Tuto odlišnost najdeme především v kontextech se spojeními označujícími časový úsek (viz (1)). Tento stav vysvětlujeme tak, že španělština vnímá časové úseky zvnějšku a interpretuje je jako ohraničené, tedy perfektivní. Ruština naproti tomu vnímá časové úseky zevnitř a interpretuje je s ohledem na jejich trvání, nikoli jejich hranice, tedy imperfektivně.

(1) ***Leyó*-pfv** *toda la noche*
On čital-**ipfv** *vsju noč'*
'Četl si celou noc'

V navazujícím studii (Fábregas & Janda, v recenzním řízení) se soustředíme na rozdíly mezi jazyky v opačném směru, tedy na španělská imperfekta přeložená ruskými perfektivy. Tato situace je méně obvyklá. Objevuje se pouze v 5–6 % příkladů paralelních tvarů minulého času a často zahrnuje počáteční bod děje jako v příkladu (2).

(2) *El mendigo se* ***reía*-ipfv** *de puro placer*
Niščij ***rassmejalsja*-pfv** *ot udovol'stvija*
'Žebrák se rozesmál radostí'

Předpokládáme, že španělská vnější a ruská vnitřní perspektiva vnímání časových úseků hraje roli i v příkladech typu (2). Dějově vnitřní perspektiva ruštiny působí tak, že přítomnost počáteční hranice děje stačí k tomu, aby byla vnímána jako ohraničená, a tedy perfektivní. Počáteční bod je možné sledovat pouze zevnitř. Naproti není přítomnost počátku podstatná z dějově vnějškové perspektivy španělštiny, protože roli hraje pouze to, zda je specifikován koncový bod. Děj je tak v tomto případě interpretován imperfektivně.

Jinými slovy je tedy možné říct, že stejný kontrast, který vysvětluje užití ruských imperfektiv pro španělské perfektum, stojí rovněž za užitím ruských perfektiv na místě španělského imperfekta.

Španělština vedle toho neutralizuje vidový rozdíl vkontextu modality a asociuje modálnost s imperfektem, zatímco ruština vyjadřuje vidové rozdíly i v takových situacích (viz (3)).

(3) *no se lo* ***creían*-ipfv** *ni las piedras*
ej ne ***poverili*-pfv** *by daže kamni*
'ani kameny by tomu neuvěřily'

Výzkum je podložen daty z korpusu 5000 dvojic španělských a ruských sloves a španělsko-ruského paralelního korpusu, který je součástí Ruského národního korpusu.

Literatura

Croft, W. (2001). *Radical Construction Grammar.* Oxford: Oxford University Press.

Croft, W. (2012). *Verbs: Aspect and Causal Structure.* Oxford: Oxford University Press.

Fábregas, A., & Janda, L. A. [Under Submission]. When Russian is more Perfective than Spanish.

Janda, L. A. & Fábregas, A. (2019). Seeing from without, seeing from within: aspectual differences between Spanish and Russian. *Cognitive Linguistics, 30*(4), 687–718

Slobin, D. I. (1996). From "thought and language" to "thinking for speaking". In J. J. Gumperz & S. C. Levinson (Eds.), *Rethinking Linguistic Relativity* (pp. 70–96). Cambridge: Cambridge University Press.

Abstrakty

Metaphors we learn by: introducing the Corpus Comenius (CorCo) of learning metaphors

Róbert Bohát
Charles University, Prague, International School of Prague
<rbohat@isp.cz>

According to Semino et al. (2015), the choice of an empowering cognitive metaphor can have a positive impact on the psychosomatic aspects of cancer patients' treatment. This inspired a similar question about modern school life: what metaphors pervade our pedagogical thinking and how do they affect the students' lived experience at school? To address this question in a usage-based manner, a ca. one-million-word Corpus Comenius (CorCo) has been created with texts representing the administrative, professional and popular pedagogical discourse of three English speaking areas: North America, the UK and Australia. Furthermore, CorCo contains a growing Learner Metaphor Survey (LMS) to serve as a probe into the student perspective on empowerment and metaphorical conceptualization of learning. Using the MIPVU method of metaphor identification (Steen et al. 2010), the goal is to identify and quantify various cognitive metaphors of learning and evaluate their impact on student learning. This presentation aims to introduce the CorCo corpus and some preliminary outcomes of its analysis related to metaphor density (or frequency and distribution, compare Cameron 2003, 2007, 2010; Koller 2006; Steen et al. 2010), as well as the basic learning metaphor classification that emerges from the corpus.

Comparing the prevalent metaphors of the pedagogical subcorpora with the student (LMS) subcorpus will provide the basis for an empowerment analysis: Are any of the documented learning metaphors more (often) empowering from the students' point of view? Can these cognitive metaphors of learning serve as catalysts of student success in cognition? And how do they relate to student empowerment in learning? The results of this study are the raw materials for the data-based *Learning Metaphor Toolkit* similar to Semino's *Metaphor Menu* for cancer patients and their medical care providers (2014). This could be a useful data-informed instrument to help teachers and students identify (dis)empowering metaphors they can use (or avoid) in their day-to-day communication, creating a constructive discourse with a more differentiated empowerment of all learners.

References

Cameron, L. J. (2003). *Metaphor in Educational Discourse.* New York, NY: Continuum.

Cameron, L. J. (2007). Patterns of metaphor use in reconciliation talk. *Discourse & Society, 18*(2), 197–222.

Cameron, L. J. (2010). Metaphor and Talk. In R. W. Gibbs (2010), *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought.* Cambridge: Cambridge University Press.

Koller, V. (2006) Of critical importance: using corpora to study metaphor in business media discourse. In A. Stefanowitsch & S. Th. Gries (Eds.), *Corpus-Based Approaches to Metaphor and Metonymy* (pp. 229–257). Berlin: Mouton de Gruyter.

Lakoff, G., & Johnson, M. (1980) *Metaphors We Live By.* Chicago, IL: University of Chicago Press.

Pragglejaz Group. (2007). MIP: A Method for Identifying Metaphorically Used Words. Discourse. *Metaphor and Symbol, 22*(1), 1–39.

Semino, E. (2014). *A 'metaphor menu' for cancer patients.* Retrieved April 22, 2017, from http://www.ehospice.com/uk/ArticleView/tabid/10697/ArticleId/13414/language/en-GB/View.aspx

Semino, E., Demjén, Z., Demmen, J., Koller, V., Payne, S., Hardie, A., & Rayson, P. (2015). The online use of Violence and Journey metaphors by patients with cancer, as compared with health professionals: a mixed methods study. *BMJ Supportive & Palliative Care, 7*(1), 60–66.

Steen, G. J., Dorst, A. G., Herrmann, J. B., Kaal, A., Krennmayr, T., & Pasma, T. (2010). *A Method for Linguistic Metaphor Identification: From MIP to MIPVU.* Amsterdam: John Benjamins.

Stefanowitsch, A., & Gries, S. Th. (2006). *Corpus-Based Approaches to Metaphor and Metonymy.* Berlin: Mouton de Gruyter.

Retention of surface linguistic information during reading: An eye-tracking study comparing L1 and L2 German readers

Denisa Bordag[1,2], Andreas Opitz[1], Max Polter[1], Michael Meng[3]

Universität Leipzig[1], Haifa University[2], Hochschule Merseburg[3]

<denisav@uni-leipzig.de>

Research on memory for gist vs. surface linguistic information seems to converge on the assumption that linguistic information is not retained verbatim, but is converted to conceptual form which is then stored in long term memory (Sachs, 1967; Just & Carpenter, 1992; Rummer, Schweppe & Martin, 2013). At the same time, usage-based theories of grammar acquisition assume that grammatical knowledge is derived from a database of chunks that are stored verbatim in memory (Ellis, 1996; Tomasello, 2003). Yet how can a database of memorized verbatim sequences emerge, if verbatim linguistic information is not retained?

The study explored whether L2 German learners (B2–C1 level, Slavic/Romance L1) overrepresent verbatim information in the mental text models they construct during reading compared to L1 German natives. We hypothesized that non-proficient readers are more likely to store verbatim information, since they might either need it more for acquisition purposes and/or compensate with it for e.g. more shallow representations without hierarchical structure organization (cf. Shallow Structure Hypothesis, SSH, Clahsen & Felser, 2006, 2017).

Both groups of participants read six short texts twice while their eye movements were tracked. There were eight ROIs in each text. Four ROIs involved nouns (lexical condition, LC) and four ROIs involved two sentences in active and two in passive (syntactic condition, SC). The second version (V2) of each text differed from the first version (V1) in that two ROIs always stayed the same and two were changed. In the LC, the noun was exchanged for its near-synonym, in SC active was transformed into passive and vice versa. The rationale of the design was that if readers represent verbatim information in their mental text model, they should notice the changes in V2 and respond to them by longer fixations. Thus, the critical comparisons were between fixation times at the same vs. changed ROI in LC and SC during second reading, e.g. total fixation duration at the word "city" after "city" or "town" in V1. After V1 was read, participants performed several mathematical tasks. After V2, they answered comprehension questions.

The results revealed that only L2 learners fixated the changed ROIs significantly longer at both LC and SC. They support the hypothesis that less proficient readers retain more details regarding linguistic surface information (recently also Gurevich, Johnson & Goldberg, 2010; Sampaio & Konopka, 2013) during reading. The finding will be discussed in the context of present cognitive (Fuzzy Trace Theory), acquisition (Declarative/Procedural Model) and processing (SSH) approaches.

References

Clahsen, H., & Felser, C. (2006). Grammatical processing in language learners. *Applied Psycholinguistics, 27*(1), 3–42.

Clahsen, H., & Felser, C. (2017). Some notes on the shallow structure hypothesis. *Studies in Second Language Acquisition, 40*(3), 693–706.

Ellis, N. C. (1996). Sequencing in SLA: Phonological memory, chunking and points of order. *Studies in Second Language Acquisition, 18*(1), 91–126.

Gurevich, O., Johnson, M. A., & Goldberg, A. E. (2010). Incidental verbatim memory for language. *Language and Cognition, 2*(1), 45–78.

Just, M. A., & Carpenter, P. A. (1992). A capacity theory of comprehension: Individual differences in working memory. *Psychological Review, 99*(1), 122–149.

Rummer, R., Schweppe, J., & Martin, R. C. (2013). Two modality effects in verbal short-term memory: Evidence from sentence recall. *Journal of Cognitive Psychology, 25*(3), 231–247.

Sachs, J. S. (1967). Recognition memory for syntactic and semantic aspects of connected discourse. *Perception & Psychophysics, 2*(9), 437–442.

Sampaio, C., Konopka, A. E. (2013). Memory for non-native language: The role of lexical processing in the retention of surface form. *Memory, 21*(4), 537–544.

Tomasello, M. (2003). *Constructing a Language: A Usage-Based Theory of Language Acquisition.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Zpochybnění hranice mezi přírodou a kulturou na příkladu knih Terryho Pratchetta o Toničce Bolavé

Tereza Dědinová
Masarykova Univerzita, Brno
<tereza.dedinova@gmail.com>

Moderní člověk vyrůstající v západní společnosti silně ovlivněné judeo-křesťanskou kulturní tradicí vnímá sám sebe jako individuum vydělené z přírody (viz např. Frantz et al., 2005). Právě toto pojetí sebe sama a z toho vycházející domněle ostrá hranice mezi přírodou (přirozeností) a kulturou je podle mnoha vědců jednou ze základních příčin sebestředného jednání společnosti vůči přírodě a poškozování přírodního prostředí (Schultz, 2002). Překonání představy o oddělenosti člověka od přírody je podle Schultze a dalších badatelů kritickou podmínkou ke změně environmentálního zájmu z egoistického na biosférický („egoistic environmental concern" a „biospheric environmental concern").

V konferenčním příspěvku se zaměřím na roli, kterou v iniciování této změny může hrát literární diskurz. Budu přitom pracovat s pojmem příroda (a přirozenost) jako s významovou sítí („cluster concept", viz Schroeder, 2006) a s kognitivním přístupem ke vztahu jedince a prostředí („environment") jako neustávající interakce. Při tvrzení o přenosu čtenářské zkušenosti do aktuálního světa se přitom opřu o současnou debatu týkající se vlivu čtení na lidskou mysl se zvláštním ohledem na literaturu dobrovolně se vymezující z hranic konsenzuální reality, která prostřednictvím symbolů a metafor umožňuje specifické přenesení významu.

V knihách Terryho Pratchetta propojených titulní postavou dospívající čarodějky Toničky Bolavé je pevné propojení s přírodou klíčovým prostředkem obrany a sebeobrany. Vědomí vlastního místa ve světě, uvnitř sítě propojující organismus a jeho prostředí, umožňuje Toničce využívat sílu přírody dalece přesahující její osobní schopnosti. Nerozlučnost člověka a přírody je přitom v knihách manifestována prostřednictvím konceptuálních hybridů („conceptual hybrids", viz Zunshine, 2008), které se manifestují v neostré hranici mezi lidským tělem a krajinou. Zpochybňovaná hranice mezi individuem a prostředím tematizovaná v Pratchettově díle umožňuje čtenáři uvědomit si vlastní provázanost s okolím a inspirovat ho k proměně postoje k přírodnímu prostředí.

Literatura

Armstrong, P. B. (2013). *How Literature Plays with the Brain: The Neuroscience of Reading and Art.* Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press.

Cave, T. (2016). *Thinking with Literature: Towards a Cognitive Criticsm.* Oxford: Oxford University Press.

Frantz, C., Mayer, F. S., Norton, C., & Rock, M. (2005). There is no "I" in nature: The influence of self-awareness on connectedness to nature. *Journal of Environmental Psychology, 25*(4), 427–436.

Hogan, P. C. (2003). *Cognitive Science, Literature, and the Arts: A Guide for Humanists.* London: Routledge.

Hogan, P. C. (2004). *How Authors' Minds Make Stories.* Cambridge: Cambridge University Press.

Holland, N. (2009). *Literature and the Brain.* Gainesville, FL: The PsyArt Foundation

Nikolajeva, M. (2014). *Reading for Learning: Cognitive Approaches to Children's Literature.* Amsterdam: John Benjamins.

Schroeder, H. (2006). The Meaning of "Nature": Insights from Cognitive Linguistics. In *Proceedings of the 2005 Northeastern Recreation Research Symposium.* USDA.

Schultz, P. W. (2002). Inclusion with Nature: The Psychology of Human-Nature Relations. In P. Schmuck (Ed.), *Psychology of Sustainable Development* (pp. 61–78). Boston, MA: Springer.

Zunshine, L. (2008): *Strange Concepts and the Stories They Make Possible.* Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press.

Syntaktický priming v českom jazyku

Maroš Filip
Univerzita Karlova, Praha
<filipmaross@gmail.com>

Syntaktický či štrukturálny priming je efekt ktorý uľahčuje spracovanie jednej výpovede na základe opakovania syntaktickej štruktúry predošlej výpovede. Existuje ale málo výskumov zaoberajúcich sa týmto fenoménom vo flektívnych jazykoch. V príspevku prezentujeme výsledky dvoch experimentov týkajúcich sa syntaktického primingu v produkcii českého jazyka. Účastníci mali za úlohu striedavo čítať prezentované vety a popisovať zobrazené obrázky. Očakávali sme, že pri primingovom efekte budú participanti popisovať obrázky (cieľová veta) rovnakou syntaxou akú mala prechádzajúca primingová veta, ktorú čítali. V prvom experimente sa nám efekt primingu pri syntaxe vety s obmieňaním poradia subjektu a objektu potvrdiť nepodarilo (Príklad 1). Priming sme ale zistili pri vetách s tranzitívnou stavbou s predmetom v akuzatíve a nepriamym predmetom v datíve (Príklad 2). Experiment obsahoval neutrálne primingové podnety, čo umožnilo preukázať, že stavba datív-akuzatív nemá primingový efekt, avšak syntax akuzatív-datív vedie k zvýšenému použitia tejto stavby v cieľových vetách.

(1) Primingová veta: *Učitel zadal úkol / Úkol zadal učitel*
Cieľová veta (popis obrázka): *Kominík staví sněhuláka / Sněhuláka staví kominík*

(2) Primingová veta: *Chlapec nabízí bratrovi knihu / knihu bratrovi*
Cieľová veta (popis obrázka): *Zubařka trhá krokodýlovi zub / zub krokodýlovi*

Druhý experiment sa zameriaval iba na štruktúry datívu a akuzatívu, na ktorých sme skúmali vplyv pádových prípon na účinok primingu, tzv. „morphological boost“. V jednom type podnetov sa koncovky podstatných mien v primingových a cieľových vetách zhodovali a v druhom type sa od seba odlišovali:

(3) Primingová veta: *Vlčák kouše pytlák-ovi noh-u / noh-u pytlák-ovi*
Cieľová veta (zhodné prípony): *Zmrzlinář podává námořník-ovi zmrzlin-u / zmrzlin-u námořník-ovi*
Cieľová veta (rozdielne prípony): *Zmrzlinář podává chlapc-i kornout(-) / Zmrzlinář podává kornout(-) chlapc-i*

Výsledky ukazujú, že zhoda koncoviek v primingových a cieľových vetách nezvyšuje efekt syntaktického primingu. Za výsledok experimentu ale môže byť zodpovedné nedostatočné množstvo nazbieraných dát, keďže participanti málokedy popisovali cieľové vety s rovnakými koncovkami ako primingové. V treťom experimente, ktorý plánujeme previesť do termínu konania konferencie, preto chceme zopakovať druhý experiment s použitím odlišnej výskumnej paradigmy pri ktorej ľudia uvidia začiatok cieľovej vety. To by malo zvýšiť produkciu cieľových viet u ktorých sa budú koncovky zhodovať s cieľovou vetou.

Kognitivistika v překladatelském procesu

Zbyněk Fišer
Masarykova Univerzita, Brno
<fiser@phil.muni.cz>

Nejen slova ve výpovědi, ale i texty jako komunikáty vnímáme na základě zkušenosti s nimi holisticky. Médium, typografie, vysilatel textu, resp. distribuční subjekt, žánrové příznaky, stylistické příznaky jakož i místo komunikace a přiznání autorství či anonymita jsou typické charakteristiky, které adresátovi poskytují signály o předpokládané komunikační funkci daného textu. Na základě takových příznaků jsme v roli návštěvníka výstavy schopni přistupovat k textům o výstavách s jasným komunikačním očekáváním, co nám má text poskytnout. Doprovodné brožury výstavních institucí k aktuálním výstavám mají v souvislosti se svou časově omezenou platností zpravidla jednoznačně funkci zprostředkovat návštěvníkovi základní informace o autorovi a díle, často v modu interpretačním. Cílem brožury je zprostředkovat poselství vystavených artefaktů, napomoci pochopení základních významů díla, resp. ukotvení poznatků o autorovi a díle v čase a kulturní situaci. Jedná se zpravidla o *komunikát s odborně-popularizační funkcí s přiměřenou mírou esteticko-výchovného působení.* Za účelem zprostředkování takových informací i zahraničnímu publiku bývají brožury k výstavám vydávány výstavními institucemi i v překladech. Překladatelské obtíže mohou nastat, když autor výchozího textu sleduje jiné funkce než popularizačně didaktické a poruší konverzační maximy. Subjektivní estetizace v podobě zaumných metafor, přeexponovaná intelektualizace v podobě terminologické kumulace až pseudoterminologické vaty, tendenční idelogizace hodnocení namísto estetického výkladu nebo politizace výstavního projektu za použití publicistické propagandy a floskulí činí text manipulativním, resp. méně srozumitelným. Pro překladatele není problémem takový výchozí text jazykově překódovat do cílového textu – vznikne však pouze jinojazyčný manipulativní komunikát. Problémem je, že cizojazyčný adresát bude takový translát vnímat jako komunikačně defektní. Je tedy v zájmu profesionálního překladatele nabídnout cílovému adresátu překlad s takovými textovými charakteristikami, že s ním bude moci interagovat podle očekávaných předpokladů. Jinými slovy i cílový příjemce obdrží nemanipulativní komunikát s odborně-popularizační funkcí s přiměřenou mírou esteticko-výchovného působení. Překladatel tedy nemůže výchozí text pouze překódovat, ale s ohledem na adekvátní působení translátu jako celku by měl výchozí text tvořivě přepracovat – transkreovat. – Na příkladu cvičných studentských prací s autentickým průvodcem po výstavě současného výtvarného umění ve veřejném prostoru se autor pokusí ukázat vybrané překladatelské strategie, jak manipulativní text brožury smysluplně překládat.

Na pomezí syntaxe a zvuku ve spontánní řeči: předběžná zjištění

Mirjam Fried, Pavel Machač
Univerzita Karlova, Praha
<pavel.machac@ff.cuni.cz>

Výzkum spontánní mluvené interakce sice přitahuje stále více pozornosti, ale poznatky o roli její zvukové stránky jsou zatím spíše sporé. V příspěvku se zabýváme korelací mezi gramatickými schématy a jejich fonetickými vlastnostmi, vycházejíce z hypotézy, že prozodické a/nebo segmentální kvality lingvistického výstupu při spontánní interakci představují zásadní oblast interpretačních vodítek a umožňují i vhled do diachronních změn.

Výzkum založený na korpusovém materiálu zahrnuje samostatně stojící věty začínající na JESTLI, které vyjadřují subjektivní postoje mluvčího lišící se v polaritě (1a vs. 1b), a to v kontrastu k syntaktickému užití JESTLI v nepřímých otázkách zjišťovacích (2). Předchozí výzkum (Fried, 2009), založený na syntaktické a konverzační analýze dialogů, poukázal na existenci celého spektra diskurzních funkcí spojených s JESTLI v různých kontextech. Nyní tato zjištění testujeme na nedávno zpřístupněném materiálu mluveného konverzačního korpusu Ortofon. Pracujeme s hypotézou, že existuje předvídatelný vztah mezi funkčními variantami (1) a specifickými zvukovými parametry: intonace, temporální vlastnosti a/nebo stupeň redukce (Zíková & Machač, 2014).

(1) a. *to bylo celý ta střecha dobouchaná vod krup,* ***jesi*** *to tam předtím spravoval někdo*

b. A: *je to nesmysl kvůli baterkám, no*
B: *hmm, to* ***esi*** *.. no* ***esi*** *..* ***esi*** *Oťas vůbec má baterku*

(2) A: *a von už má mezitím svou stranu, ne?*
B: *no <u>já nevím</u>,* ***esi*** *ještě nějak funguje vůbec*

První výsledky ukazují nejen na odlišnost intonačních kontur v případech (1a) a (1b), ale také poněkud nečekanou skutečnost v oblasti nepřímých otázek zjišťovacích: sestává-li hlavní věta pouze z „nevím“, rozpadá se syntaktická struktura do dvou odlišných intonačních vzorců. Tyto varianty zřejmě korelují s prostým vyjádřením nedostatku znalosti vs. váhavý postoj vůči opodstatněnosti obsahu nepřímé otázky, a tím zároveň představují paralelu k funkčnímu i prosodickému rozlišení v typech (1).

Příspěvek tak představuje krok k celistvější analýze systému užívání JESTLI a navrhuje možný přístup ke zvukové povaze podřízených a samostatně stojících struktur obecně. Teoretický přínos spočívá v návrhu báze pro zjišťování a identifikaci zvukových vlastností, jež mohou sloužit jako systematická interpretační vodítka k lepšímu porozumění diachronních změn ve vývoji nepodřízených větných struktur.

Literatura

Fried, M. (2009). Construction Grammar as a tool for diachronic analysis. *Constructions and Frames, 1*(2), 261–290.

Zíková, M. & Machač, P. (2014). Variability in Phonetic Realization of the Demonstrative Ten in Terms of Its Informational Relevance in the Sentence. In L. Veselovská & M. Janebová, *Nominal Structures: All in Complex DPs* (pp. 98–109). Olomouc: Palacký University.

Bilingvismus u dítěte s Downovým syndromem

Kamila Homolková
Univerzita Karlova, Praha
<kamila.homolkova@ff.cuni.cz>

Bilingvismus je dnes fenoménem, který se dotýká stále většího počtu osob. Výzkumy dokonce uvádějí, že až dvě třetiny dětí na celém světě vyrůstají ve vícejazyčném prostředí (Bhatia & Ritchie, 2004). Tentýž výzkum také ukazuje, že více než 50 milionů obyvatel států EU ke komunikaci s okolím užívá jiného jazyka, než je úřední jazyk daného státu. Na základě mnoha faktorů se proto také rozšiřuje i pole působnosti oborů, které se dvojjazyčností nějakým způsobem zabývají: lingvistika a s ní spojené obory jako lingvodidaktika, kognitivní lingvistika či psycholingvistika, pedagogika či sociologie (Lachout, 2017). Pokud se bilingvismus ale týká dětí nebo dospělých osob se specifickými potřebami, měly by do procesu zasáhnout i další obory, jako např. speciální pedagogika.

Zatímco výzkumy dvojjazyčnosti u intaktní populace jsou poměrně zkoumanou oblastí (nově např. příručka *The Cambridge Handbook of Bilingualism* 2018), u osob s intelektovým postižením výzkumy zásadně chybí, jedná se o jednotky nárazových studií (např. Burgione et al. 2016).

Komunikační vývoj dítěte s Downovým syndromem (DS) bývá opožděný, s určitým typem (nebo typy) narušené komunikační schopnosti. V minulosti se objevovaly názory, že bilingvismus je i pro intaktní dítě škodlivý a může sám být příčinou opožděného komunikačního vývoje, proto dvojjazyčné prostředí nebylo rodinám s dětmi s DS vůbec doporučováno. Novější poznatky ale dokazují, že bilingvismus není pro vývoj komunikace dětí s DS nebezpečný, zejména setkává-li se dítě s oběma jazyky stejně nebo podobně často (Kay-Raining Bird et al., 2005). Dítě si navíc stykem s dvěma jazyky obohacuje své fonologické, morfologické, syntaktické i lexikální povědomí o obou z nich, rozšiřuje také prostředky melodické a rytmické. Tyto poznatky společně velmi pozitivně ovlivňují vývoj intelektu, tudíž i komunikace.

Základním materiálním východiskem je dvouleté pozorování jazykového chování chlapce s DS (nyní 51 měsíců věku) vyrůstajícího v česko-německém jazykovém prostředí a analýza dat získaných z ďotazníku Beirut ke zjišťování míry expozice jazyků (Kapalková, 2017). Z pozorování je zatím patrné, že chlapec při znalosti slova v obou jazycích využívá toho, jež má pro něj přístupnější formu a fonémy. V komunikaci s českými mluvčími zachází s češtinou a němčinou z hlediska lexika jako s jedním jazykem. Zatímco řečová produkce čítá zatím asi 120 slov, komprehenze je u obou jazyků na poměrně vysoké úrovni.

Příklady:

(1) *MOT: dáš si zmrzlinu ?
*CHL: ano [ajs] <prosím> [S] .
%pho: ano aj <prosím> [S] .
%tra: aj = Eis = zmrzlina (z něm.) .
%com: Znak pro ‚prosím' ze znakového systému GuK .

(2) *MOT: jakou má to auto barvu ?
*CHL: [rót] .
%pho: ró .
%tra: ró = rot = červená (z něm.) .
*MOT: ano je červené .
*CHL: ano [rót] .
%pho: ano ró .
%tra: ró = rot = červená (z něm.) .

Literatura

Bhatia, T. K., & Ritchie, W. C. (Eds.) (2004). *The Handbook of Bilingualism.* Oxford: Blackwell Publishing.

Burgione, K., et al. (2016). Bilingualism and bilateracy in Down Syndrome: Insights from a case study. *Language Learning, 66*(4), 945–971.

De Houwer, A., & Ortega, L. (Eds.) (2018). *The Cambridge Handbook of Bilingualism.* Cambridge: Cambridge University Press.

Kapalková, S. (2017). Špecificky narušený vývin reči v kontexte multilingválnej spoločnosti. *Listy klinické logopedie, 1*(1), 34–38.

Kay-Raining Bird, E., et al. (2005). The language abilities of bilingual children with Down Syndrome. *American Journal of Speech-Language Pathology, 14*, 187–199.

Lachout, M. (2017). *Bilingvismus a bilingvní výchova na příkladu bilingvismu česko-německého.* Praha: Togga.

Neporozumění větám se slepou kolejí v češtině

Jan Chromý
Univerzita Karlova, Praha
<jan.chromy@ff.cuni.cz>

Příspěvek se zabývá myšlenkou tzv. dostatečně dobrého zpracování vět („Good-Enough Processing") se slepou kolejí, která byla poprvé představena ve studii Christiansona et al. (2001). Účastníci této studie četli mimo jiné věty typu *While Anna dressed the baby that was small and cute spit up on the bed* a následně odpovídali na otázky typu *Did Anna dress the baby?* Zásadní zjištění bylo, že 65,6 % odpovědí na otázky tohoto typu bylo nesprávných, zatímco v případě vět s opačným pořadím klauzí byla chybovost na úrovni 12,5 %. Autoři této studie tak tvrdí, že čtenáři neopouštějí prvotní analýzu souvětí a považují to za projev dostatečně dobré reprezentace obsahu těchto vět.

V příspěvku se zaměřím na to, nakolik je představa „dostatečně dobrého zpracování" vět se slepou kolejí na místě. Představím dva experimenty, které zkoumaly zpracování vět se slepou kolejí typu (1a) a kontrolních vět typu (1b).

(1) a. *Kluci honili psa a kočku v podkroví znepokojovali šediví hlodavci.*

b. *Kluci honili psa a kočka v podkroví znepokojovala šedivé hlodavce.*

Oba experimenty využívaly metodu čtení vlastním tempem. V exp. 1 byly po přečtení vět předloženy otázky (2a) *Honili kluci kočku?* a (2b) *Znepokojovali hlodavci kočku?* Otázka (2a) se zaměřovala na přetrvávání původní mylné analýzy, otázky (2b) na správnou analýzu druhé klauze. Podobně jako ve studii Christiansona et al. (2001), odpovídali participanti na otázky (2a) významně hůře, pokud následovaly po větách (1a) než po větách (1b). Tento rozdíl byl však přítomen rovněž u otázek (2b).

Exp. 2 využíval stejné položky jako exp. 1, avšak kromě otázek (2a) a (2b) byly účastníkům prezentovány rovněž otázky (2c) *Honili kluci psa?* (tj. otázka zaměřená na správnou analýzu první klauze) a (2d) *Znepokojovali hlodavci psa?* (tj. otázka zaměřená na analýzu, která by při čtení vět vůbec neměla nastat). V experimentu se podařilo replikovat výsledky exp. 1 pro otázky (2a) a (2b). Klíčové však bylo, že se podobný efekt objevil i u otázek (2c) a (2d): účastníci odpovídali na tyto otázky po přečtení vět se slepou kolejí (1a) významně hůře než po přečtení kontrolních vět.

Výsledky těchto experimentů naznačují, že při zpracování vět se slepou kolejí dochází nezřídka k úplnému selhání (spíše než že by bylo „dostatečně dobré"). Čtenáři si nezřídka nejsou schopni vytvořit koherentní reprezentaci obsahu věty a snaží se odpovídat na základě nesourodých paměťových stop.

Literatura

Christianson, K., Hollingworth, A., Halliwell, J. F., & Ferreira, F. (2001). Thematic Roles Assigned along the Garden Path Linger. *Cognitive Psychology, 42*(4), 368–407.

Vizualizace učiva kauzativa japonštiny a vizuální gramotnost

Kaoru Ishida
Univerzita Karlova, Praha
<ru29felice@gmail.com>

Tento příspěvek se zaměří na vizualizaci gramatického učiva – konkrétně učiva kauzativa – japonštiny a využití vizuální gramotnosti při vyučování s vizuálním materiálem gramatického učiva. Hlavním důvodem, proč zkoumám působení vizualizovaného učiva gramatiky, je domněnka, jestli nonverbální učivo vysvětluje pochopitelněji gramatiku, která neexistuje v studentově mateřštině, než verbální učivo. V tomto příspěvku bych chtěla představit novou vizualizovanou interpretaci japonského kauzativa a související gramatiky.

Vizuální materiály se používají v cizojazyčných učebnicích a v učivu různých typů, časté příklady jsou obrázkový slovník pro slovní zásobu nebo situační ilustrace příkladové konverzace. Realizuje se také vizuální gramatické učivo, které vysvětluje gramatický systém daného jazyka. Na rozdíl od ilustrací slov nebo situací vizuální interpretace gramatiky využívá různé typografické pomůcky nebo abstraktní symboly (Podrápská, 2003/2004, s. 129-130).

I když dnešní učebnice a vyučovací materiály japonštiny využívají hodně vizuální pomůcky, vizuálních znázornění gramatiky není mnoho. Často se však využívá ilustrace na vysvětlení vztahu sloves AGERU (dát), MORAU (dostat) a KURERU (někdo dá něco mluvčímu nebo někomu, kdo je blízký mluvčímu). Tato slovesa fungují také jako modální slovesa, která k plnovýznamovým slovesům přidávají význam vděčnosti. Úplně stejná gramatika v češtině neexistuje, podobnou funkci však obsahuje v češtině příslovečné určení prospěchu.

Kauzativum v japonštině se používá podle kontextu s různými stupni: nechat někoho něco dělat, dovolit někomu něco dělat nebo přimět někoho něco dělat. Kombinace kauzativa s výše uvedenými modálními slovesy a kombinace kauzativa s pasivem jsou také gramatické kategorie, pro které neexistují v češtině úplně odpovídající způsob vyjádření. Přitom v učebnicích nebo ve výuce využívání vizuálních materiálů ke znázornění gramatických pravidel není častý případ. Proto jsem vizualizovala interpretace výše zmíněných gramatických kategorií způsobem, který by mohl být pochopitelnější pro studenty než verbální vysvětlení.

V tomto příspěvku se zmíním také o vizuální gramotnosti. Vizuální gramotnost je metafora vidění jako čtení (Mitchell in Elkins, 2007, s. 11) a dnes se tento termín objevuje v různých kontextech (např. ve školním vzdělávání, v historii umění nebo v sémiotice). Abychom využili vizuální učivo v cizojazyčném vyučování, musíme se spolehnout na vizuální gramotnost studentů. Neměli bychom také zapomenout, že přehnané použití vizuálně znázorněných studijních materiálů by mohlo vyvolávat další problémy (Mareš, 1995, s. 326). Ke konci této prezentace uvedu své úvahy o tom, do jaké míry bychom si mohli dovolit použití vizuálního učiva v didaktice japonské gramatiky.

Literatura

Elkins, J. (Ed.) (2007). *Visual Literacy.* New York, NY: Routledge.

Mareš, J. (1995). Učení z obrazového materiálu. *Pedagogika, 45*, 318–327.

Podrápská, K. (2003/2004). Poznámky k signální gramatice. *Cizí jazyky, 47*(4), 128–130.

Spousta, V. (2003). Vidění je vědění – ke gnozeologickým aspektům vizualizace. *Pedagogická orientace, 3*, 22–27.

On categorization and similative demonstratives: the case of *takový*

Markéta Janebová, Michaela Martinková
Palacký University, Olomouc
<marketa.janebova@upol.cz>

Demonstratives are a typologically well-established grammatical category with a range of functions (e.g. Himmelmann, 1996; Diessel, 2006; Diessel, 2012; Umbach & Gust, 2014; van der Auwera & Sahoo, 2018), often going "beyond their well-described exophoric and endophoric ones" (König, 2018) (i.e. "atypical" uses). The sources of extensions can be found in the basic semantic structure of demonstratives, described in terms of two dimensions – deictic and content. The latter, which includes the categories of manner, quality, and degree (MQD) (König & Umbach, 2017), allows demonstratives to express similarity (hence similative demonstratives, SDs), and to refer to ad-hoc kinds. Some languages do not have expressions specialized for one dimension only (e.g. German so); Czech, however, uses the proform *tak* ('so') which codes both Manner and Degree, while Quality is coded by *takový* ('such'), a derived demonstrative pronoun with adjectival inflection (cf. Komárek et al., 1986):

(1) *Takových* lidí je mnoho.
of-SD ('such') people there are many

Example (2) is called "recognitional" (e.g. Himmelmann, 1996, and Consten & Averintseva-Klisch, 2012; Hirschová [1988] calls it "pseudoidentification"): the function is to "signal [to] the hearer that the speaker is referring to specific, but presumably shared, knowledge. It invites the hearer to signal the need for further clarification regarding the intended referent" (Himmelmann, 1996, p. 240). It remains to be investigated whether this is related to the indefinite use in the sense of Consten Averintseva-Klisch (2012), common in preadjectival position, and extremely common in spoken Czech:

(2) Přijeli na *takový* zámek o samotě ve velké zahradě.
they-came to SD ('this') castle in isolation in big garden

Example (2) is called "recognitional" (e.g. Himmelmann, 1996, and Consten & Averintseva-Klisch, 2012; Hirschová [1988] calls it "pseudoidentification"): the function is to "signal [to] the hearer that the speaker is referring to specific, but presumably shared, knowledge. It invites the hearer to signal the need for further clarification regarding the intended referent" (Himmelmann, 1996, p. 240). It remains to be investigated whether this is related to the indefinite use in the sense of Consten Averintseva-Klisch (2012), common in preadjectival position, and extremely common in spoken Czech:

(3) *taková* divoká (Oral v.1)
SD ('kind of') wild [about Istria]

The multitude of the meanings of takový raises the question whether they are all autonomous. First, we systematically examine the functions of takový through its English translations in a subcorpus of original Czech post-1950 fiction, created on the basis of InterCorp 10 (Klégr et al., 2017). We then resort to the monolingual corpus of spoken Czech Oral v.1 (Kopřivová et al., 2017) to see how these functions are represented in spontaneous conversation. Our data show dominance of takový in conversation (4,442 pmw vs 900 pmw in fiction), dominance of Quality uses in fiction (57%) and of Recognitional use in spoken data (79%), and call for a more refined analysis of other "atypical" tokens which were attested in spoken language.

References

Consten, M., & Averintseva-Klisch, M. (2012). Tentative reference acts? "Recognitional demonstratives" as means of suggesting mutual knowledge – or overriding a lack of it. *Research in Language, (10)*3, 257–77.

Diessel, H. (2006). Demonstratives, joint attention, and the emergence of grammar. *Cognitive Linguistics, 17*, 463–89.

Diessel, H. (2012). Deixis and Demonstratives. In C. Maienborn, K. von Heusinger & P. Portner (Eds.), *An International Handbook of Natural Language Meaning*, vol. 3 (pp. 2407–31). Berlin: Mouton de Gruyter.

Himmelmann, N. (1996). Demonstratives in narrative discourse: A taxonomy of universal uses. In B. Fox (Ed.), *Studies in Anaphora* (pp. 205–54). Amsterdam: Benjamins.

Hirschová, M. (1988). Netypické případy užití ukazovacích výrazů takový, tak [Atypical uses of the demonstratives takový, tak]. *Naše řeč*, *71*(2), 57–61.

Klégr, A., Kubánek, M., Malá, M., Rohrauer, L., Šaldová, P., & Martin Vavřín. (2017). *Korpus InterCorp – angličtina*, verze 10 z 1. 12. 2017. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Available at http://www.korpus.cz.

Komárek, M., Kořenský, J., Petr J., Veselková, J., et al. (1986). *Mluvnice češtiny 2. Tvarosloví* [Grammar of Czech 2. Morphology]. Prague: Academia.

König, E. (2018, June). *Beyond exophoric and endophoric uses: Additional discourse functions of demonstratives. Discourse Functions of Demonstratives.* Talk presented at 2018 Discourse Functions of Demonstratives, UiO, Oslo, Norway.

König, E., & Umbach, C. (2017). Demonstratives of Manner, of Quality and of Degree: A Neglected Subclass." In M. Coniglio, A. Murphy, E. Schlachter & T. Veenstra (Eds.), *Atypical Demonstratives: Syntax, Semantics and Pragmatics.* Berlin: de Gruyter Mouton. Final draft. Available at http://www.carla-umbach.de/publications/Koenig_Umbach_revised.Nov2015.pdf

Kopřivová, M., Lukeš, D. Komrsková, Z. Poukarová, P., Waclawičová, M., Benešová, L. & Křen, M. (2017). O*RAL: korpus neformální mluvené češtiny*, verze 1 z 2.6.2017. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Available at http://www.korpus.cz. Slovník spisovného jazyka českého [SSJČ; Dictionary of Standard Czech]. (1989). Ed. B. Havránek. Praha: Academia.

Umbach, C., & Gust, H. (2014). Similarity demonstratives. *Lingua, 149*, 74–93.

van der Auwera, J., & Sahoo, K. (2018). Such similatives: A cross-linguistic reconnaissance. *Language Sciences.* https://doi.org/10.1016/j.langsci.2018.12.002.

Komparace užití komunikačních gest u afatiků a kontrolních osob

Martin Janečka
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
<mjanecka@ff.jcu.cz>

Ve svém příspěvku se zabývám tím, jak ve srovnání s tzv. kontrolními osobami (osobami bez zjevného poškození řeči) používají gesta osoby s diagnostikovanou afázií, konkrétně s afázií Brocovou, Wernickeovou a tzv. transkortikální motorickou. Zaměřím se na gesta s komunikační funkcí, konkrétně na 1) tzv. deiktická gesta, přičemž budu rozlišovat zejména deiktická gesta konkrétní, která jsou používána k ukázání na nějakou konkrétní entitu (předmět, osobu atd.) v prostoru, a gesta abstraktní, která jsou používána v situaci, ve kterých se ukazuje do prázdného prostoru při popisování nějaké imaginární scény. Popisuji i 2) gesta ikonická a dále 3) metaforická (která nazývám jako procesuální) a porovnávám 6 afatiků s 12 kontrolními osobami co do užití těchto gest. Zvláštní pozornost pak věnuji 4) tzv. emblémům, tedy gestům na bázi symbolů, a možným důvodům, proč se takový typ gest u osob s afázií na rozdíl od osob kontrolních neobjevuje.

Navazuji na výzkum provedený na německých mluvčích (Jakob et al., 2011), přičemž se ukazuje, že i s mluvčími češtiny lze mít za prokázané následující hypotézy: 1) Osoby s afázií produkují při převyprávění textu více komunikačních gest vzhledem ke svému řečovému projevu než tzv. kontrolní osoby a 2) čím více je osoba s diagnostikovanou afázií limitována co do řečového projevu, tím více se snaží jej kompenzovat používáním komunikačních gest.

S ohledem na afatiky a kontrolní osoby sleduji rovněž dvě další protichůdné hypotézy, a sice tzv. tradeoff hypotézu (de Ruiter, 2012), podle které gestické prostředky zastávají značnou část komunikačního procesu, pokud je z nějakého důvodu znesnadněno použití verbálního kódu, a tzv. hand-in-hand hypotézu (Kita et al., 2009), podle které jsou gestické prostředky schopny reference v procesu komunikace pouze v případě, že je toho schopen i verbální komponent – a *vice versa*.

Literatura

de Beer, C., Carragher, M., van Nispen, K., Hogrefe, K., de Ruiter, J. P., & Rose, M. L. (2017). How much information do people with aphasia convey via gesture? *American Journal of Speech-Language Pathology, 26*(2), 483–497.

Cicone, M. (1979). The relation between gesture and language in aphasic communication. *Brain and Language, 8*(3), 324–349.

Fricke, E. (2012). *Grammatik multimodal: Wie Wörter und Gesten zusammenwirken.* Berlin: De Gruyter.

Hogrefe, K. (2009). *Aphasie, Apraxie und Gestik: Zur Produktion von Handgesten bei Patienten mit linkhemisphärischer Hirnschädigung.* Dissertation, Universität Potsdam.

Jakob, H. et al. (2011). Zussamenhang von Spontansprachproduktion und Gesten bei Patienten mit Aphasie. *Aphasie und verwandte Gebiete, 30*(3), 20–38.

de Ruiter, J. P., Bangerter, A., & Dings, P. (2012). The interplay between gesture and speech in the production of referring expressions: Investigating the Tradeoff Hypothesis. *Topics in Cognitive Science, 4*(2), 232–248.

de Ruiter, J. P. (2006). Can gesticulation help aphasic people speak, or rather, communicate? *Advances in Speech-Language Pathology, 8*(2), 124–127.

So, W. Ch., Kita, S., & Goldin-Meadow, S. (2009). Using the hands to identify who does what to whom: Gesture and speech go hand-in-hand. *Cognitive Science, 33*(1), 115–125.

Kognitivně pojatá subjektivita a španělské futurum

Dana Kratochvílová
Univerzita Karlova, Praha
<dana.kratochvilova@ff.cuni.cz>

Španělské futurum (paradigma HABLARÉ) má v současné španělštině široké spektrum užití, z nichž většina neodkazuje jednoznačně na budoucnost. Krom vyjádření následnosti (*Mañana estaré*$_{\text{fut}}$ *en Madrid – Zítra budu v Madridu*), případně rozkazu (*¡Lo harás*$_{\text{fut}}$ *ahora mismo! – Uděláš to hned teď!*) se futurum používá i pro vyjádření pravděpodobnosti (*Será*$_{\text{fut}}$ *Sergio. – To bude (asi) Sergio*), přípustky (*Será*$_{\text{fut}}$ *un idiota, pero te quiere mucho – Možná je to idiot, ale má tě moc rád*), neapelové otázky, již mluvčí pokládá sám sobě (*¿Quién será*$_{\text{fut}}$ *este chico? – Kdo může být ten kluk?*), a údivu spojeného s negativním hodnocením (*¡Será*$_{\text{fut}}$ *posible! – To snad není možné!*).

Příspěvek analyzuje tato na první pohled heterogenní užití španělského futura z hlediska míry subjektivity, jak ji definuje Langacker (1985, 1990, 1999, 2002, 2006), a definuje koncept echa, který je prezentován jako klíčový pro stanovení základní funkce paradigmatu HABLARÉ společné všem jeho užitím. Je-li subjektivita chápána jako implicitní přítomnost *ground* ve výpovědi, pak echo je prezentováno jako extrémně subjektivní (implicitní) přítomnost mluvčího nebo komunikační situace, tj. pouze jednoho z elementů *ground*. Tyto elementy jsou zároveň prezentovány jako východiska pro tradiční kategorie modality (mluvčí) a evidenciálu (elementy komunikační situace, které mluvčí chápe jako snadno dosažitelné, přítomné *tady* a *teď*). Tato analýza španělského futura umožňuje propojit přístupy, které akcentují modální složku futura s těmi, které zdůrazňují jeho evidenciální element, a vidět je nikoli v opozici, nýbrž jako komplementárně se doplňující.

Literatura

Langacker, R. (1985). Observations and speculations on subjectivity. In: J. Haiman (Ed.), *Iconicity in Syntax* (pp. 109–150). Amsterdam: John Benjamins.

Langacker, R. (1990). *Cognitive Linguistics Research [CLR]: Concept, Figure, and Symbol: The Cognitive Basis of Grammar* (2). Berlin: De Gruyter Mouton.

Langacker, R. (1999). *Cognitive Linguistics Research [CLR]: Grammar and Conceptualization.* Berlin: De Gruyter Mouton.

Langacker, R. (2002). Deixis and subjectivity. In F. Brisard (Ed.), *Grounding: The Epistemic Footing of Deixis and Reference* (pp. 1–28). Berlin: De Gruyter Mouton.

Langacker, R. (2006). Subjectification, grammaticization, and conceptual archetypes. In: A. Athanasiadou C. Canakis & B. Cornillie (Eds.), *Cognitive Linguistics Research [CLR]: Subjectification: Various Paths to Subjectivity* (pp. 17–40). Berlin: De Gruyter Mouton.

Profilování obrazu světa z frazeologické materiálové základny

Michaela Křivancová
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
<mkrivancova@ff.jcu.cz>

V příspěvku pracujeme s konceptem jazykového obrazu světa realizovaného v současné české i polské etnolingvistice a aplikujeme ho na výsek světa vymezený zvolenou tematikou (pohádkové bytosti) a materiálovou základnou (českou frazeologií). Zavádíme tak do české lingvistiky pojem frazeologický obraz světa a snažíme se ukázat, že frazeologický materiál tvoří výraznou základnu k vyvozování obrazu světa v jazyce, byť doposud byla k profilováni obrazu světa z frazémů využívána v české i polské lingvistice převážně jen ustálená přirovnání či jiné explicitní kolokace. V příspěvku dále ukazujeme, jak mohou frazémy vstupovat (vedle jiných materiálových zdrojů) do kognitivních definic entolingvistických slovníků, jež strukturovanou formou zachycují obraz světa v jazyce.

Na příkladu frazémů obsahujících název pohádkových bytostí (v různých tvarech, slovnědruhových derivátech a synonymních variantách) se snažíme ukázat, že z frazeologických jednotek různých konstrukčních typů lze vysledovat (a tím jakoby zpětně rekonstruovat) vlastnosti, činnosti nebo stavy spojované s pohádkovými bytostmi (coby zvoleným výsekem světa), situační okolnosti, jež tyto tematicky zaměřené frazémy odrážejí, a komunikační funkce (včetně inherentně zapojených emocionálních a evaluativních postojů) či další jiné funkce vyplývající z užití daných frazémů. Předmětem našeho zájmu tedy nejsou jen nocionální složky významu, ale zaměřujeme se také na to, jaké pragmatické složky významu frazeologické obraty reflektují. V užší rovině našeho zájmu sledujeme z výše uvedených parametrů právě ty, které lze z explicitního vyjádření nebo z implikovaného významu daných frazeologických jednotek usouvztažnit právě s pohádkovými bytostmi samými, a sestavit tak jejich frazeologický obraz. Obraz pohádkových bytostí v české frazeologii lze totiž sestavit pouze na základě některých excerpovaných frazémů, zatímco jiné frazeologické obraty se na jeho konstruování nepodílejí, jak bude v tomto příspěvku ukázáno.

Pozornost je zaměřena také na pojmy aspekt, profil a stereotyp a na vztahy mezi nimi, na komparaci těchto pojmů v polské lingvistice s jejich pojetím vyjevujícím se z našich výzkumů.

Literatura

Apresjan, J. D. (1994). Naiwny obraz świata a leksykografia. *Etnolingwistyka, 6*, 5–12.

Bartmiński, J. (Ed.). (1980). *Słownik ludowych stereotypów językowych. Zeszyt próbny.* Wrocław: Wydawnictwa Uniwersytetu wrocławskiego.

Bartmiński, J., & Niebrzegowska-Bartmińska, S. (2007). Profily a subjektová interpretace světa. *Slovo a smysl. Časopis pro mezioborová bohemistická studia, IV*(8), 310–319.

Bartmiński, J. (2007). Čím se zabývá etnolingvistika? *Slovo a smysl. Časopis pro mezioborová bohemistická studia, IV*(8), 299–309.

Bartmiński, J. (2009). *Językowe podstawy obrazu świata.* Lublin: Widawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Bartmiński, J. (2016). *Jazyk v kontextu kultury. Dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky.* Praha: Karolinum.

Čermák, F. (2007). *Frazeologie a idiomatika česká a obecná.* Praha: Karolinum.

Filipec, J., & Čermák, F. (1985). *Česká lexikologie.* Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd.

Křivancová, M. (2019). Obraz světa ve frazeologii. K metodice analýzy a klasifikace frazeologických jednotek. *Naše řeč, 102*(3), 175–192.

Křivancová, M. (2017). Pojďte s námi do pohádky. Obraz pohádkových bytostí v české frazeologii. *Acta FF ZČU, Moderní lingvistika mezi pragmatickým a kognitivistickým přístupem, 9*(2), 67–100.

Křivancová, M. (2016). Čertovský guláš – druhá část. (Obraz čerta v české frazeologii). *Lingua Viva, XII*(22), 34–45.

Křivancová, M. (2015). Čertovský guláš – první část. (Obraz čerta v české frazeologii). *Lingua Viva, XI*(21), 41–48.

Vaňková, I. (2007). *Nádoba plná řeči.* Praha: Karolinum.

Vaňková, I., Nebeská, I., Saicová-Římalová, L., & Šlédrová, J. (2005). *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky.* Praha: Karolinum.

Ziółkowski, M. (2007). Jazykový obraz světa (Slovníkové heslo). *Slovo a smysl.Časopis pro mezioborová bohemistická studia, IV*(8), 340–341.

Dvojslovnost vs. jednoslovnost překladu jako faktor zpracování kompozit v cizím jazyce

Adam Kříž[1], Denisa Bordag[2]
Univerzita Karlova, Praha[1], Universität Leipzig[2]
<akadamkriz@gmail.com>

Studie se zabývá zpracováním kompozit v cizím jazyce v závislosti na formální podobě jejich překladu v mateřském jazyce. Hlavní otázkou při bádání o povaze zpracování a uložení kompozit v mentálním lexikonu je to, zda a do jaké míry jsou tato morfologicky komplexní slova zpracovávána primárně jako celky, nebo zda jsou dekomponována. Mezi nejprobádanější faktory, které zpracováni kompozit ovlivňují, patří jejich sémantická průhlednost: Dosavadní výzkum ukazuje, že zatímco sémanticky průhledná kompozita (např. *fishnet*) jsou spíše dekomponována, ta sémanticky zastřená (např. *honeymoon*) jsou zpracovávána a uložena neděleně, jako celek (Hwaszcz & Klimek-Jankowska, 2017). Předložený příspěvek se zabývá dosud neprobádanou hypotézou, že zpracování kompozit v cizím jazyce je ovlivněno tím, zda je jejich překladový ekvivalent v mateřském jazyce tvořen jedním slovem (nekompozitem), které se s příslušným kompozitem jen částečně formálně překrývá, či spojením dvou slov, jehož struktura zrcadlí strukturu daného kompozita. Relevanci hypotézy naznačují i výsledky dvou nedávných studií (Wang, Lin, & Gao, 2010; Ko, Wang, & Kim, 2011), které doložily, že při zpracování mají výhodu ta kompozita, jejichž přeložené konstituenty dohromady odpovídají v mateřském jazyce probandů existujícímu kompozitu, oproti kompozitům, jejichž přeložené konstituenty generují neexistující slovo.

V předkládané studii jsme uvedenou hypotézu testovali u česko-německých mluvčích, jejichž mateřským jazykem je čeština a jejichž pokročilost v němčině se pohybuje na úrovni B2-C1. Byly provedeny dva experimenty využívající priming přeložených konstituentů německých kompozit. Dvojslovná podmínka sestávala z kompozit s překladovým ekvivalentem ve formě „adjektivum + substantivum“ (např. *Weizenmehl* – pšeničná mouka), jednoslovná podmínka z kompozit, jejichž překladem jsou morfologicky nekomplexní slova, která představují odvozeniny od překladu první části kompozita (např. *Abendstern* – *večernice*). V prvním experimentu byl primem překlad hlavy kompozita (*hvězda* > *Abendstern*) a účastnilo se ho 30 probandů. Ve druhém experimentu, kterého se účastnilo 27 probandů, byl primem překlad modifikátoru (*večer* > *Abendstern*). Analýzy dokládají primingový efekt v obou experimentech a podávají tak další důkaz o simultánní aktivaci obou lexikonů při zpracování cizího jazyka (tzv. neselektivní přístup, viz např. de Groot, 2015). Pro formulovanou hypotézu je však zásadní především výsledek prvního experimentu, který ukazuje, že priming překladu hlavy kompozita je signifikantně silnější u kompozit s dvouslovným překladem než u kompozit s jednoslovným překladem. Ve druhém experimentu, kdy byl primem překlad modifikátoru, rozdíl mezi oběma podmínkami zaznamenán nebyl. Výsledky svědčí o důležité roli podoby překladu cizího kompozita v mateřském jazyce, konkrétněji o relevantnosti toho, zda je překlad konstituentu přítomen v překladu celého kompozita, či nikoli.

Literatura

De Groot, A.M.B. (2015). *Language and Cognition in Bilinguals and Multilinguals.* New York, NY: Routledge.

Hwaszcz, K., & Klimek-Jankowska D. (2017). The role of semantic transparency in the processing of compound words in Polish: evidence from a masked priming experiment. *Studies in Polish Linguistics, 12*(3), 145–171.

Ko, I. Y., Wang, M., & Kim, S. Y. (2011). Bilingual reading of compound words. *Journal of Psycholinguistic Research, 40*(1), 49–73.

Wang, M., Lin, C. Y., & Gao, W. (2010). Bilingual compound processing: the effects of constituent frequency and semantic transparency. *Writing Systems Research, 2*(2), 117–137.

Smyslová představa mezi textem, čtenářem a jeho okolím

Anežka Kuzmičová
Stockholms universitet
<anezka.kuzmicova@littvet.su.se>

V mnoha zemích světa se dnes upozorňuje na pokles čtenářských dovedností, a to především v oblasti tzv. hloubkového čtení, které se optimálně rozvíjí skrze četbu beletrie. Jedním z nejčastěji zmiňovanych rysů hloubkového čtení je jeho vtělená povaha (Wolf, 2018), tj. vědomé prožívání smyslové dimenze čteného textu (primárně skrze smyslové představy). Z psychologickych a jinych měření víme, že schopnost rozumět textu „celym tělem" je úzce spjata jak s prožitkem libosti a volnočasovym čtenářstvím, tak s rozvojem studijních předpokladů.

Příspěvek bude mít dva cíle. 1) Nejprve krátce představím svou dosavadní práci zaměřenou na textové znaky vtělenosti. Na příkladu materiálů z nedávné experimentální studie (Magyari, Mangen, Kuzmičová et al., v tisku) vysvětlím rozdíl mezi dvěma literárními styly: stylem „deskriptivním" a stylem „enaktivním". Studie měla za úkol ověřit domněnku, že tyto dva styly ve čtenářích vyvolávají specificky odlišné typy smyslového prožitku (Kuzmičová, 2014). Účastníci studie četli za použití oční kamery úryvky z literárních textů s prvky buď deskriptivního, nebo enaktivního stylu. Dále pak svůj prožitek subjektivně hodnotili prostřednictvím dotazníků. Zjistili jsme, že účastníci vnímali texty deskriptivního stylu jako méně smyslově sugestivní. Pasáže enaktivního stylu zato četli pomaleji (delší průměrné oční fixace) než pasáže deskriptivní, což naznačuje, že v nich vyvolávaly bohatší smyslové představy.

Literatura

Kuzmičová, A. (2014). Literary narrative and mental imagery: A view from embodied cognition. *Style, 48*(3), 275–293.

Magyari, L., Mangen, A., Kuzmičová, A., & Lüdtke, J. (V tisku). Eye movements and mental imagery during reading of literary texts with different narrative styles. *Journal of Eye Movement Research.*

Wolf, M. (2018). *Reader, Come Home: The Reading Brain in a Digital World.* New York, NY: Harper.

Jmenná flexe v češtině: životnost, rod a gramatické profily

Michal Láznička
Univerzita Karlova, Praha
<michal.laznicka@ff.cuni.cz>

V příspěvku představím metodu gramatických profilů a možnosti jejich využití při popisu české gramatiky. Gramatické profily představily Janda a Lyashevskaya (2011) jako metodu odvozenou od behaviorálního profilování (např. Divjak & Gries, 2006). Gramatický profil označuje soubor relativních frekvencí všech tvarů lemmatu v korpusu. Tato metoda umožňuje studovat distribuční vlastnosti gramatických funkcí na relativně velkém objemu korpusových dat bez nutnosti dalšího předzpracování. Výzkumy provedené na ruštině přitom ukazují, že distribuční charakteristiky slovních tvarů úzce souvisejí se sémantikou slov (Janda & Lyashevskaya, 2011, či Kuznetsova, 2015).

V příspěvku ukážu výhody užití této metody pro studium vztahu gramatiky a sémantiky na příkladu životnosti a rodu. Budu přitom pracovat se třemi soubory dat z korpusu syn2015 (Křen et al., 2015). V první analýze ukážu vliv životnosti na relativní frekvence pádů napříč substantivy, následně porovnám životná feminina s jejich maskulinními protějšky (tj. dvojice typu *herečka – herec*). Ve druhé analýze se zaměřím na vzorek 747 adjektiv, která se vyskytují v pozici prenominálního modifikátoru feminin a maskulin animat i inanimat. Pro identifikaci skupin lemmat s podobnými gramatickými profily přitom využívám hierarchickou klastrovou analýzu.

Výsledky ukazují jasné efekty hierarchie životnosti (propria vs. apelativa lidská vs. apelativa zvířecí). Vedle toho jsou však z dat patrné také jemnější sémantické rozdíly sociálního postavení a přirozeného rodu, přičemž lze všeobecně konstatovat, že referenti s vyšším sociálním postavením či mužského rodu jsou v textech agentivnější, když vykazují vyšší frekvenci nominativu a nižší frekvenci akuzativu. Ukazuje se tak, že je možné se s pomocí statistiky dobrat od formy k významu (Kuznetsova, 2015), metoda gramatických profilů se zároveň ukazuje jako vhodný nástroj pro popis jazyka a generování hypotéz o jeho užívání.

Literatura

Divjak, D., & Gries, S. T. (2006). Ways of trying in Russian: Clustering behavioral profiles. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory, 2*(1).

Janda, L. A., & Lyashevskaya, O. (2011). Grammatical profiles and the interaction of the lexicon with aspect, tense, and mood in Russian. *Cognitive Linguistics, 22*(4).

Křen, M., Cvrček, V., Čapka, T., Čermáková, A., Hnátková, M., Chlumská, L., … Zasina, A. J. (2015). SYN2015: *Reprezentativní korpus psané češtiny.* Dostupné z http://www.korpus.cz.

Kuznetsova, I. (2015). *Linguistic profiles: Going from Form to Meaning via Statistics.* Berlin: De Gruyter Mouton.

Empirický výzkum stupňování „nestupňovatelných“ adjektiv v češtině

Eva Lehečková[1], Tomáš Doischer[1], Jakub Jehlička[1,2], Martina Vokáčová[1]
Univerzita Karlova, Praha[1], RWTH Aachen[2]
<eva.leheckova@ff.cuni.cz>

Stupňovatelnost je považována za základní vlastnost adjektiv v rámci různých lingvistických teorií, kognitivní lingvistiku nevyjímaje (viz např. Croft & Cruse, 2004). Stupňovatelnost – realizovaná jako stupňování pomocí komparativních a superlativních forem, nebo jako intenzifikace pomocí adverbií (např. velmi) – bývá využívána jako kritérium pro odlišení protypických, tj. stupňovatelných adjektiv (např. *hodný*, *zlý* nebo *ošklivý*) a neprototypických (tj. nestupňovatelných) adjektiv (srov. Kennedy & McNally, 2005; Paradis & Willners, 2006). Empirické výzkumy však ukazují, že i adjektiva charakterizovaná jako prototypická se nemusejí nutně často vyskytovat ve stupňovaných formách (viz Kováříková, 2010). Naopak s adjektivy označovanými za nestupňovatelná se lze ve stupňových formách setkat v reálném užívání, např.:

(1) *strýčkův obličej teď vypadá* ***použitejší****, lidštější* (SYNv4)

V příspěvku ukážeme, že kognitivní lingvistika tyto situace teoreticky modeluje pomocí různých operací konstruování. Zaměříme se na faktory spojené se stupňováním obvykle nestupňovaných adjektiv v češtině – jednak identifikujeme jednotlivá adjektiva, jednak popíšeme strukturní a sémantické aspekty jejich užívání. Náš vzorek sestává ze 424 lemmat s nejnižší nenulovou relativní frekvencí stupňované formy, a to ve více než 2000 výskytech jak ve stupňovaných, tak nestupňovaných formách (data pocházejí z korpusu SYNv4, Hnátková, Křen, Procházka, & Skoumalová, 2014). Konkordance byly ručně anotovány na sémantické a syntaktické rovině celkem pěti nezávislými anotátory (s průměrnou hodnotou Fleissova κ = 0,67). Anotované kategorie zahrnují sémantickou doménu adjektiva, charakter škály, přítomnost modifikátorů nebo lexikální a morfologický priming. Vedle toho byla rovněž hodnocena představitelnost (Paivio, Yuille & Madigan, 1968) spojení adjektiva a modifikovaného jména (s průměrnou hodnotou Krippendorfova α = 0,54).

Kvantitativní analýza založená na modelu logistické regrese odhalila faktory, které se s výskytem stupňovaných forem spojují nejsilněji: výsledky poukazují především na roli primingu a představitelnosti. Efekt primingu se projevuje jak na lexikální úrovni (stupňovaným formám často předchází stejné adjektivum v pozitivu), tak na morfologické úrovni (priming stupňováním – obvykle realizovaným běžně stupňovaným adjektivem). Dalším silným prediktorem výskytu stupňovaných forem je míra představitelnosti – pravděpodobnost stupňování je tím vyšší, čím menší je hodnota představitelnosti pro jmennou frázi s adjektivem.

Z výsledků kvantitativní analýzy vyvstává komplexní profil užívání stupňovaných forem, poukazující na škálovou povahu stupňování v češtině. „Stupňované“ konstruování sémanticky prototypického adjektiva může nastat při specifické kombinaci kontextových a strukturních faktorů. I taková adjektiva, která na první pohled logicky neumožňují stupňování, se tak mohou za těchto okolností poměrně snadno vyskytnout ve stupňované formě.

Literatura

Croft, W., & Cruse, A. (2004). *Cognitive Linguistics.* Cambridge: Cambridge University Press.

Hnátková, M., Křen, M., Procházka, P., & Skoumalová, H. (2014). The SYN-series corpora of written Czech. *Proceedings of the Ninth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC'14)*, 160–164. Reykjavík: ELRA.

Kennedy, C., & McNally, L. (2005). Scale structure, degree modification, and the semantics of gradable predicates. *Language, 81*(2), 345–381.

Kováříková, D. (2010). Přídavná jména (Adjektiva): obecná charakteristika přídavných jmen. In V. Cvrček (Ed.), *Mluvnice současné češtiny* (pp. 196–210). Praha: Karolinum.

Paivio, A., Yuille, J. C., & Madigan, S. A. (1968). Concreteness, imagery, and meaningfulness values for 925 nouns. *Journal of Experimental Psychology, 76*(1, Pt.2), 1-25.

Paradis, C., & Willners, C. (2006). Antonymy and negation—The boundedness hypothesis. *Journal of Pragmatics, 38*(7), 1051–1080.

Iconicity Across Languages(?): A Multiple-Parallel-Text Approach

Wei-lun Lu
Masaryk University, Brno
<wllu@med.muni.cz>

The proposed study aims to investigate the recurrence (or lack of recurrence) of iconic patterns in discourse across languages, using multiple translations (into the same language) of selected literary passages as a contextualizing cross-linguistic research method.

Past research on iconicity across languages has been largely based on comparison of word lists from different languages (see the overview of Dingemanse, Blasi, Lupyan, Christiansen & Monaghan, 2015), a method that involves a minimal level of context, or on comparison of independent spoken/signed corpora from different languages, which takes context into account to (only) a reasonable extent. Therefore, it remains an outstanding question whether iconicity can be found to be at work in different languages in the same (or highly similar) usage events.

The proposed study will look into that by working with passages that involves iconic literary devices from world masterpieces written in English and their multiple translations in Mandarin as research materials (following the method proposed in Lu & Verhagen, 2016; Lu, Verhagen & Su, 2018; Lu, 2019).

The iconic literary device to be investigated is inversion in English (Chen, 2003; Dorgeloh, 1997; Prado-Alonso, 2008).

The research issue to be explored is: When an iconic literary device is at work in a certain stretch of narrative in Language A, do we find an equivalent iconic device in the corresponding passage in Language B? In particular, if an iconic literary device in Language A cannot find an iconic counterpart in Language B in a particular context, then what happens in Language B in that context? Is the literary/stylistic effect created by the resemblance between form and meaning in Language A verbalized in Language B in any alternative way?

The study is expected to answer whether and how the resemblance between form and meaning can be found cross-linguistically (or how language-specific it is), by trying to keep most contextual factors controlled for.

References

Chen, R.. (2003). *English Inversion.* Berlin: Mouton de Gruyter.

Dingemanse, M., Blasi, D. E., Lupyan, G., Christiansen, M. H., & Monaghan, P. (2015). Arbitrariness, iconicity, and systematicity in language. *Trends in Cognitive Sciences, 19*(10), 603–615.

Dorgeloh, H. (1997). *Inversion in Modern English: Form and function.* Amsterdam: John Benjamins Publishing.

Lu, W.. (2019). Time, tense and viewpoint shift across languages: A Multiple-Parallel-Text approach to "tense shifting" in a tenseless language. *Cognitive Linguistics, 30*(2), 377–397.

Lu, W., & Verhagen, V. (2016). Shifting viewpoints: How does that actually work across languages? An exercise in parallel text analysis. In B. Dancygier, W. Lu & A. Verhagen (Eds.), *Viewpoint and the fabric of meaning: Form and use of viewpoint tools across languages and modalities* (pp. 169–190). Berlin: De Gruyter.

Lu, W., Verhagen, V., & Su, I. (2018). A Multiple-Parallel-Text approach for viewpoint research across languages: The case of demonstratives in English and Chinese. In S. Csábi (Ed.), *Expressive Minds and Artistic Creations* (pp. 131–157). Oxford: Oxford University Press.

Prado-Alonso, J. C.. (2008). The iconic function of full inversion in English. In K. Willems & L. De Cuypere (Eds.), *Naturalness and Iconicity in Language* (pp. 149–165). Amsterdam: John Benjamins.

Morphological richness account jako teorie (ne)vysvětlující jazykové projevy předškolních dětí s vývojovou dysfázií

Klára Matiasovitsová[1], Filip Smolík[2]
Univerzita Karlova, Praha[1], Psychologický ústav AV ČR, v.v.i[1,2]
<klara.matiasovitsova@seznam.cz>

Příspěvek se zaměřuje na to, jak se liší osvojování morfologie u předškolních dětí s vývojovou dysfázií (dále VD) a dětí s typickým jazykovým vývojem (dále TJV). Vývojová dysfázie je porucha, která zasahuje primárně jazykovou oblast, mnohdy s ní však mohou být spojeny i mírné deficity v různých kognitivních funkcích. Jedna z teorií, která řeší, jak se omezení činnosti kognitivních funkcí promítá do osvojování jazyka, je tzv. *morphological richness account* (Leonard, 2014; dále MRA). Tento přístup předpokládá, že osvojování jazyka dítětem ovlivňuje jak omezení kapacity mysli pro zpracování informací, tak to, jaký jazyk si děti osvojují. Svoji kapacitu mysli se totiž snaží primárně investovat do osvojení těch gramatických prostředků, které jsou v gramatice daného jazyka podstatnější (v jejich osvojování by se mělo projevit celkové zpoždění v jazykovém vývoji, nemělo by však být pro děti selektivním problémem). Větší nedostatky by se ale měly ukázat, pokud gramatické prostředky vyjadřují více než 4 gramatické kategorie, protože vyžadují větší náklady na zpracování, a děti tak potřebují delší dobu na jejich osvojení. Jistou znalost gramatických prostředků v průběhu osvojování by však děti měly mít, což by se mělo projevit používáním tzv. near-miss chyb, které se co nejvíce podobají cílovému tvaru. Pokud se tak nestane, měl by být použit frekventovanější tvar.

Příspěvek porovnává osvojování verb a substantiv dětmi s VD a dětmi s TJV o dva roky mladšími, které měly stejný výkon v testu slovní zásoby. Byla použita metoda opakování vět se zamaskovanými sufixy (metoda opakování vět se zde opět ukázala jako dobrý indikátor vývojové dysfázie, i když byla kontrolována pracovní paměť; srov. Smolík & Vávrů, 2014). Výzkum přitom navazoval na práce v maďarštině (Leonard, 2009; Lukács, 2010). Jelikož je čeština flektivní jazyk, podle MRA se předpokládalo, že děti by měly svou kapacitu mysli investovat do osvojování morfologie, a mít tak stejné výsledky s dětmi mladšími ve skloňování, časování by však pro ně mělo být složitější (sufixy sloves převážně vyjadřují 4 a více morfologických kategorií). To se však nepotvrdilo – časování se ukázalo pro děti s VD jednodušší, mezi oběma skupinami dětí se v časování ani ve skloňování neukázal signifikantní rozdíl. Tzv. near-miss chyby převažovaly, pokud však použity nebyly, nahrazující formy nebyly vždy frekventovanější. Celkově se tedy předpoklady MRA v tomto výzkumu potvrdily jen částečně. Ve výsledcích však mohla hrát roli jak povaha úlohy, tak jazykové vlastnosti češtiny.

Literatura

Leonard, L. B. (2014). *Children with Specific Language Impairment.* Cambridge, MA: MIT Press.

Leonard, L. B., Kas, B., & Pléh, C. (2009). The use of tense and agreement by Hungarian-speaking children with language impairment. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 51*(1), 98–117.

Lukács, A. G., Leonard, L. B., Kas, B. (2010). Use of noun morphology by children with language impairment: The case of Hungarian. *International Journal of Language Communication Disorders, 45*(2), 145–161.

Smolík, F., & Vávrů, P. (2014). Sentence imitation as a marker of SLI in Czech: Disproportionate impairment of verbs and clitics. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 57*(3), 837–849.

Concept "struggle" in the political discourse in the Czech Republic and Russia

Ekaterina Rycheva
Charles University, Prague
<ekaterina.rycheva@ff.cuni.cz>

Concept "struggle" is one of the basic notions of the political discourse. It represents important values of the definite political party or the whole country (what we are fighting for?), reasons of the confrontation (why we are fighting?) and different kinds of political relationships (who is fighting?).

Concept "struggle" is one of the basic notions of the political discourse. It represents important values of the definite political party or the whole country (*what we are fighting for?*), reasons of the confrontation (*why we are fighting?*) and different kinds of political relationships (*who is fighting?*).

Concept "struggle" is linked with the stereotypes, specifically stereotypical fears of the society which can be born and cultivated in the public speeches or mass media. From this point of view we can talk about manipulative potential of this concept, which is based on the picture of the world of a target audience. The politician speaks about the definite problematic issues that cause alarm and concern among the recipients about their security and well-being. Thus, through verbalization of the concept "struggle", a politician promises the satisfaction of one of the basic human needs – the need for safety.

Speaking about the same problematic topic, politicians can present the same object to the audience differently. For example, M. Zeman specifies the source of the terrorism, linking it with a particular religion: *„Dnes je to nenávist náboženská. Korektní politici říkají, že musíme **bojovat** s mezinárodním **terorismem**. S tím souhlasím. Ale protože já korektní politik nejsem, tvrdím, že musíme **bojovat s terorismem islamistickým**"*. V. Putin doesn't relate the definite religion with the terrorism, but he determines the specific territory as a source of potential danger: "Между нашими специалистами ... налажен достаточно конструктивный диалог по решению острых проблем борьбы с терроризмом на сирийской территории". Politicians differently represent the goals of the struggle. For instance, M. Zeman appeals to democratic values to argue his position: *"Potřebujeme politiky, kteří si uvědomí, že za **svobodu je potřeba vždycky bojovat**, že suverenita není konstantní a fixní kategorie", "Vy jste to částečně řekl, pane Vaníčku, podívejte se, když chce někdo **bojovat za svoji pravdu**, tak pro ni musí žít"*.

Concept "struggle" can be a part of the speech portrait of a politician and can form his political image. For example, A. Babiš often uses the verb "bojovat" in his speech in order to maintain the image of a decisive person who knows problems of the state and society and solve them effectively: *"Musíme se tedy vrátit zpátky ke kořenům, což znamená znovu **bojovat za volný pohyb osob, zboží, služeb a kapitálu**"*.

Concept "struggle" can be identified explicitly (for example, with the help of verbs "bojovat", "бороться", "сражаться" and nouns "boj", "борьба"), or implicitly (for instance, with the help of the conceptual metaphors).

Bibliografie

Čmejrková, S., & Hoffmannová, J. (2003). *Jazyk, média, politika.* Praha: Academia.
Dijk T. Van. (2008). *Discourse and Power.* New York, NY: Pagrave MacMillan.
Drulák, P. (2009). *Metafory studené války: Interpretace politického fenoménu.* Praha: Portál.
Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change.* Cambridge: Polity Press.
Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By.* Chicago, IL: University of Chicago Press.
Vaňková I. a kol. (2005). *Co na srdci, to na jazyku.* Praha.
Wodak, R. (2001). *Methods of Critical Discourse Analysis.* London: SAGE.
Чудинов, А. П. (2006). Политическая коммуникация. Москва: Флинта. Наука.

CALC-1: 1. konference České asociace kognitivní lingvistiky

21.–22. 11. 2019

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
nám. Jana Palacha 2
116 38, Praha 1

http://calc.ff.cuni.cz/calc-1

Organizační výbor:

Mirjam Fried
Eva Lehečková
Jakub Jehlička
Michal Láznička

Czech Association for Language and Cognition

FILOZOFICKÁ FAKULTA
Univerzita Karlova

Konference je pořádána za podpory projektu „Kreativita a adaptabilita jako předpoklad úspěchu Evropy v propojeném světě“, reg. č.: CZ.02.1.01/0.0/0.0/16019/0000734, financovaného z Evropského fondu pro regionální rozvoj.

EUROPEAN UNION
European Structural and Investment Funds
Operational Programme Research, Development and Education

MINISTRY OF EDUCATION, YOUTH AND SPORTS